

เชื่อมรอยต่อศิลปะพุกามสู่ล้านนา

The Connection of Bagan arts to Lanna

ฤทธิชัย แกมनाค*

Rittichai Kamnak

สุภัชชา แกมनाค**

Suphatcha Kamnak

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอความเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบพุทธศิลปะระหว่างอาณาจักรพุกามที่ตั้งอยู่ในเขตมณฑลพะเยา ประเทศเมียนมาร์กับอาณาจักรล้านนา บริเวณภาคเหนือของประเทศไทย อาณาจักรพุกามเริ่มต้นขึ้นจากพระเจ้าอโนธรามังช่อ ได้ปราบมอญและรวมพม่า ก่อตั้งเป็นอาณาจักรพุกามเมื่อพ.ศ.1587 ในรัชสมัยพระเจ้าจันชิตา เป็นสมัยที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ซึ่งพุทธศิลปะแบบพุกามที่สำคัญประกอบด้วย 5 แห่ง ดังนี้ 1) วัดมธุระ 2) วิหารสัพพัญญู 3) เจดีย์ติโลมินโล 4) เจดีย์ชเวสิกอง และ 5) เจดีย์อโกลยี่ สำหรับเส้นทางที่ศิลปะพุกามเข้าสู่ล้านนา มีด้วยกัน 4 เส้นทาง ได้แก่ 1) ลำพูน ติดต่อร์บวัฒนธรรมทางศาสนาจากเมืองมอญตอนใต้ของพม่าและพุกามพบจารึกที่เมืองหริภุญชัย 2) เชียงใหม่ พระเจ้ามังรายได้ยกทัพไปตีเมืองพุกาม กษัตริย์พุกามยอมสวามิภักดิ์แต่โดยดี จึงได้ขอช่างต่าง ๆ ประมาณ 500

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

** นักวิชาการอิสระ

ครัวเรือนกลับมาอยู่ยังเมืองล้านนา ศิลปะพุกามจึงเข้ามายังเมืองเชียงใหม่นับตั้งแต่นั้น

3) ลำปาง มีสถาปัตยกรรมที่รับเอาอิทธิพลศิลปะพุกามเข้ามาคือ วิหารพระเจ้าพันองค์ และมีการประดิษฐานพระพุทธรูป 4 องค์ หันพระปฤษฎางค์เข้าหากัน ซึ่งเป็นที่นิยมในศิลปะพุกามของพม่า 4) เชียงแสน เป็นยุคราชวงศ์มังรายปกครองเมืองเชียงใหม่ ในปลายราชวงศ์สุโขทัยปกครองยาวนานถึงสองร้อยกว่าปี ทำให้พุทธศิลป์ล้านนามากมายได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะพุกาม

คำสำคัญ : ศิลปะ, พุกาม, ล้านนา

Abstract

This article presents the connection between the Buddhist arts between Bagan Empire located in Mandalay, Myanmar and Lanna kingdom in northern part of Thailand. Bagan Empire began with King Anawrahta Minsaw defeated Mon and reunited Burma to form the Bagan Empire in B.E. 1587. During the reign of King Kyanziththa, Buddhism was the most prosperous. The important Buddhist art of Bagan that consists of 5 places as follows 1) Manuha Temple 2) Thatbyinnyu Phaya 3) Htilominlo temple 4) Shwe zigon Paya and 5) Ahlodawpyae Temple. Bagan art enters to Lanna by 4 routes, there are 1) Lamphun acquires the religious culture from Mon city, southern of Myanmar and Bagan. The inscription found in Hariphunchai. 2) Chiang Mai, King Mang Rai has sent an army to Bagan. The king of Bagan surrendered, and then King Mangrai asked about 500 craftsmen to return to Lanna. Bagan art has arrived in Chiang Mai ever since. 3) Lampang has architecture influenced by Bagan art namely the Vihara of thousand Buddha as well as It houses four colliding back-facing Buddhas, which are popular in Burma Bagan art. 4) Chiang Saen was ruled by the Mangrai dynasty and the late dynasty was ruled by Myanmar

dynasty for two hundred years, so much of Lanna Buddhist art was influenced by Bagan art.

Keywords: Art, Bagan, Lanna

บทนำ

ประชากรในสังคมโลกมีหลากหลายชนชาติพันธุ์ทำให้สังคม ศิลปวัฒนธรรม วิธีการใช้ชีวิต แตกต่างกันไป รวมทั้งการนับถือศาสนาก็แตกต่างกันไปด้วย แต่ที่เหมือนกันคือทุกศาสนานั่นคำสอนให้คนเป็นคนดีทั้งความประพฤติและและปฏิบัติ เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสงบสุข โดยเฉพาะสังคมอาเซียนใน 5 ประเทศที่มีประชากรราว 601 ล้านคน ซึ่งหนึ่งในนั้นมีประเทศพม่าและประเทศไทยรวมอยู่ด้วย (เทียบ สิริญาโณ, 2557)

ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศไทย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันทั้งด้านประวัติศาสตร์การเมือง ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม (พระนคร ปญญาชิโร (ปรังฤทธิ์) และคณะ, 2560) ทำให้เกิดการผสมผสานหลอมรวมสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกัน จนปรากฏเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นอัตลักษณ์ที่เป็นแบบเฉพาะของตัวเอง (ภาณุรังษี เตือนไธสง และวาณี อรรถจรุสาธิต, 2558) และจะเห็นว่าในแต่ละยุคสมัย กษัตริย์มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอย่างยาวนาน มีการสร้างศาสนสถานมากมายเพื่อแสดงความเคารพ ศรัทธาและให้ประชาชนยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นหลักปฏิบัติติดไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งแสดงถึงอำนาจบุญบารมีของกษัตริย์ ความเจริญรุ่งเรืองความสมบูรณ์ของประเทศ (พระบุญรอด ปคุณธมโม (บุญมี ประเสริฐ) และคณะ, 2562)

พุทธศาสนา คำนี้ สงบใจเมื่อปฏิบัติ สบายตาเมื่อพบเห็น ไม่ว่าจะพบบพบในรูปแบบของวัด เจดีย์ วิหารหรือพระพุทธรูปรวมถึงจิตรกรรมฝาผนัง มักจะแฝงแนวคิดพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อเราสัมผัสด้วยตาและใช้หัวใจมองจะไม่มีวันลืมนั่นหนึ่งนั่นคือสถานที่นี้ แม้ทุกก้าวย่างที่เดินอากาศจะร้อนแล้ง แต่มีเจดีย์อยู่ทุกที่ให้เราหลบอาศัยความร่มเย็นทุกที่ นั่นคือ อาณาจักรพุกาม ประเทศพม่าที่

เรื่องรองด้วยแสงแห่งรัตนตรัย ตั้งคำที่ว่า พุกามคืออัญมณีจุดเพชรที่ส่งประกายจรัสแสงแห่งเกียรติยศชาวพม่า ไม่ต้องแปลกใจ ถ้าเราจะเห็นชาวบ้านในชนบทของพม่าเดินถือขันใบใหญ่เชิญชวนให้เราปฏิสังขรณ์หรือสร้างเจดีย์ในหมู่บ้าน

อาณาจักรพุกาม

อาณาจักรพุกามตั้งอยู่ในพื้นที่ตอนกลางของกลุ่มแม่น้ำอิรวดีในเขตมณฑลพะเย่ ประเทศพม่า (เมียนมา) (พระครูสุธีสุตสุนทร และคณะ, 2556) เป็นอาณาจักรโบราณ และได้รับการรับรองจากองค์การยูเนสโกให้เป็นแหล่งมรดกโลก ประจำปี 2019 จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมปยู (Pyu) ล่มสลายลงชาวปยู (Pyu) ส่วนหนึ่งได้อพยพรวมกับชนเผ่าพม่า (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

ในพ.ศ.1587(ค.ศ.1044) พระเจ้าอนิรุทธมหาราชหรืออโนธรามังช่อ (Anawrahta, พ.ศ. 1587 – พ.ศ. 1620) ได้ปราบมอญและรวมพม่าเป็นหนึ่งเดียวกัน ก่อตั้งเป็นอาณาจักรพุกาม (พระพรหม- คุณากรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2552) ต่อมาพุกาม ล่มสลายจากการโจมตีของจักรพรรดิคุบไลข่าน (Kublai Khan, ค.ศ.1260-1294) ของจีน ที่ให้พุกามส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวาย แต่พระเจ้าพุกามพระองค์สุดท้ายคือ พระเจ้านรสีหปติ (Narasihapati ค.ศ.1238–1287) ทรงไม่ยินยอม จีนจึงส่งกองทัพมาตีพุกามแตกในพ.ศ. 1830 พระเจ้านรสีหปติหนีไปประทับเมืองแปรและถูกลอบวางยาพิษ (หม่องทิน อ่อง, 2556) ในช่วงรุ่งเรืองพุกามเคยมีเจดีย์มากมายที่ถูกสร้างขึ้นบนที่ราบพุกามซึ่งจากหนังสือแบบเรียนชั้นประถมปีที่ 3 ของพม่าระบุว่า พุกามยุครุ่งเรืองมีเจดีย์ทั้งสิ้น 4,446,733 องค์ (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2559) จนได้สมญาเป็น "เมืองแห่งทะเลเจดีย์" หรือ "ดินแดนแห่งเจดีย์" นักโบราณคดีประมาณว่าพุกามน่าจะมีเจดีย์ราว 5,000 องค์ปัจจุบันเหลืออยู่ 2,217 องค์ สาเหตุน่าจะมาจากวันเวลาผ่านไป แม่น้ำอิรวดีเปลี่ยนสายและมีการนำอิฐไปสร้างกำแพงป้องกันกองทัพของคุบไลข่าน แม่ทัพชาวมองโกล และจากแผ่นดินไหวในเมียนมา ทำให้พระเจดีย์เสียหายไม่น้อยกว่า 200 องค์ พุกามขึ้นชื่อเรื่องเจดีย์ 4 อย่าง ได้แก่ เจดีย์ที่สวยงามที่สุด เจดีย์ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เจดีย์ที่สูงที่สุดและเจดีย์ที่แข็งแรงที่สุด

พุทธศิลปะพุกามมองผ่านประวัติศาสตร์การเมืองและศาสนา

1. วัดมनुหะ (Manuha Temple)

พุทธศาสนาเถรวาทเข้าสู่พุกามจนก่อให้เกิดศิลปะในรูปแบบวิหาร ซึ่งพระเจ้าอนิรุทธ (Anawrahta, พ.ศ. 1587 – พ.ศ. 1620) มีบทบาทสำคัญเป็นผู้นำทางศาสนาในประวัติศาสตร์พม่า เนื่องจากมีพระภิกษุชาวมอญคือพระชินอรหันต์เดินทางมาพุกามจนทำให้พระเจ้าพระเจ้าอนิรุทธเลื่อมใสพุทธศาสนาแบบเถรวาท จึงได้ขอพระไตรปิฎกจากพระเจ้ามनुหะ (พระเจ้ามกุฎ) กษัตริย์มอญที่ปกครองเมืองสะเทิม แต่พระเจ้ามनुหะไม่ยอมส่งมาให้ พระองค์เลยยกทัพไปตีเมืองมอญ หลังรบชนะ ได้จับพระเจ้ามनुหะและพระมเหสีพร้อมด้วยชาวมอญมาอยู่วัดนี้ในฐานะเชลย ที่พุกามพระเจ้ามनुหะต้องจากบ้านเมืองตัวเองมา ทรงอึดอัดใจ ซ้ำขังใจเลยสร้างเจดีย์นี้ขึ้นมา สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ๆ สร้างแบบทอง ๆ แล้วก็สร้างเจดีย์ครอบไว้อีกที เวลาเข้าไปนมัสการพระพุทธรูปในวิหาร จะเห็น พระพักตร์พระพุทธรูปมีสีหน้าบึ้งตึง และพระพุทธรูปกับเจดีย์ใหญ่เกือบเท่ากันทรงอยู่ในที่แคบ ๆ จนน่าอึดอัดใจ ซึ่งพระเจ้ามनुหะทรงตั้งใจสร้างให้เป็นแบบนั้น คนไทยเลยเรียกวัดนี้ว่า “วัดอึดอัด” (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) ทางด้านพระเจ้าอนิรุทธได้อัญเชิญคัมภีร์พระไตรปิฎก จากเมืองมอญแล้วทรงประกาศสถาปนาศาสนาพุทธนิกาย “เถรวาท”

พระเจ้าอนิรุทธทรงเลื่อมใสพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พระองค์ให้ประชาชนชาวพุกามหันมานับถือพุทธเถรวาทแทนการนับถือความเชื่อที่ผิดเพี้ยน โดยมีพระชินอรหันต์เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนตามแนวทางพุทธศาสนาเถรวาท (พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ, 2557) ในเมืองไทยเจดีย์จะอยู่คู่กับวัด แต่ที่พม่าธรรมเนียมการสร้างเจดีย์ที่มีมาแต่สมัยพุกาม เจดีย์ไม่จำเป็นต้องอยู่ในวัด หมายความว่า ศาสนสถานที่เราเรียกรวม ๆ ว่า “เจดีย์” (Pagoda) นั้น จำแนกเป็น 1. สตุป (Stupa) ภาษาพม่าเรียก “เซดี” (Zedi) เช่น ขเวสิกองเซดี ฯลฯ ซึ่งเป็นเจดีย์ก่ออิฐตัน ผู้คนกราบไหว้อยู่รอบ ๆ ได้ แต่เข้าไปข้างในเจดีย์ไม่ได้ รูปทรงเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นทรงระฆังคว่ำแบบมอญ และ 2. วัด (Temple) ภาษาพม่าเรียก “เซดีพญา” (Zedi Phya) เช่น อานันทวิหารหรืออานันดา - พญา เรียกอีกอย่างว่า “เจดีย์วิหาร” (ธีรภาพ

โลहितกุล,2559) คือเป็นทั้งเจดีย์สำหรับกราบไหว้บูชา และเป็นวิหารสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนา คือเป็นวัดด้วย ภายในจึงมีห้องคูหาสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ให้คนเข้าไปกราบไหว้บูชา นั่งสมาธิ หรือทำพิธีกรรม ต่าง ๆ ได้

2.วิหารสัพพัญญู (Thatbyinnyu Phaya)

วิหารสัพพัญญูเป็นวิหารที่สูงที่สุดในพุกาม วิหารนี้ถือเป็นแม่แบบของสถาปัตยกรรมพม่าได้รับอิทธิพลศิลปะแบบปาละของอินเดีย ตั้งอยู่ใจกลางเมืองมาทางตะวันตกเฉียงใต้ 500 เมตร ถัดจากวัดอนันดา (Ananda Temple) วิหารสัพพัญญูตั้งอยู่ภายในเขตกำแพงเมืองถือได้ว่าเป็น แม่แบบของสถาปัตยกรรมพม่าที่สูงถึง 67 เมตร สร้างขึ้นในยุคกลางของพุกาม คำว่าสัพพัญญูพม่าออกเสียงว่า “ตะบิณยู” ซึ่งเป็นพระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า แปลว่าผู้รู้ทุกอย่าง ตะบิณยูพญา จึงหมายความว่า “มหาวิหารแห่งความรอบรู้” แม้วิหารนี้มีการบูรณะใหม่ แต่วิหารสัพพัญญู (Thatpyinnyu) กลับได้รับความสนใจในฐานะวิหารที่สูงที่สุดในพุกาม

วิหารสัพพัญญูสร้างในสมัยพระเจ้าอลองสิธู (Alaungsithu, ค.ศ. 1090-1167)หรือพระเจ้าจันสุรหรือชัยสุร (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2549) ในปี พ.ศ.1687 วิหารที่สร้างมาแล้ว 870 ปี ก่อนสมัยสุโขทัย สมัยพระองค์ปกครองพุกามสงบร่มเย็น และเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาเถรวาทและการศึกษาภาษาบาลีที่แท้จริง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) และยังเป็นวัดประจำรัชกาล ลักษณะตัววิหารเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมี 5 ชั้น ชั้นบนจะเป็นที่ประดิษฐานพระประธาน องค์พระหันหน้าไปทางทิศตะวันออก วิหารสองชั้นแรกเป็นที่พำนักของบรรดาพระภิกษุ ชั้นสามเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ชั้นสี่จะเป็นหอพระไตรปิฎก ส่วนยอดจะเป็นที่ทำเป็นสถูป องค์ปรางค์นั้นใช้เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อเดินเข้าภายในวิหารมีลักษณะผนังทอดยาวและมีบันไดและทางเดิน ให้เราเดินตามทางติดต่อกันตลอด ลักษณะวิหารชั้นบนนั้นสร้างเป็นทรงสี่เหลี่ยมขนาดเล็กและ ด้านในวิหาร “กลวง” ซ่อนอยู่บ้นวิหารชั้นล่างที่มีขนาดใหญ่กว่า นับเป็นเอกลักษณ์ของวัดพม่า ต่างจากวัดมอญที่นิยมสร้างเป็นวิหารชั้นเดียว อากาศภายในถ่ายเทโปร่งสบาย ปัจจุบันวิหารสัพพัญญูเราสามารถเดินดูได้รอบ ๆ

บริเวณด้านนอกเท่านั้น ไม่สามารถขึ้นไปบนองค์พระเจดีย์ได้ เพราะเกิดรอยร้าวและอาจพังลงได้

3.เจดีย์ติโลมินโล (Htilominlo temple)

บางครั้งคนไทยเรียกว่าวัดฉัตรตั้ง สร้างขึ้นโดยพระเจ้าไชยสิงขระ (Htilominlo, ค.ศ. 1211-1235) เพราะพระองค์มีโอรสทั้งที่เกิดแต่อัคมเหสีและพระชายาหลายพระองค์ ตามธรรมเนียมในการสืบราชสมบัติพระองค์ต้องแต่งโอรสของในอัคมเหสี แต่พระองค์ทรงเคยรับปากพระชายาที่ดูแลพระองค์อย่างดีว่า จะให้โอรสจากชายองค์นี้ให้ขึ้นครองราชย์ จึงใช้ "ฉัตรเสี่ยงทาย" โดยทรงตั้งฉัตรอันเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์ไว้ตรงกลาง แล้วให้โอรสแต่ละพระองค์มานั่งล้อมวงกัน หากฉัตรล้มลงแล้วปลายฉัตรชี้ไปที่โอรสองค์ใดนั้น ก็จะทรงแต่งตั้งเป็นกษัตริย์สืบต่อไปจากพระองค์ ซึ่งปรากฏว่าปลายฉัตรชี้ไปที่เจ้าชายชัยสิงห์ ซึ่งเป็นราชบุตรอันเกิดแต่ชายา ชาวพม่าจึงเรียกพระเจ้าไชยสิงขระว่า "กษัตริย์ฉัตรตั้ง" หรือพระเจ้าติโลมินโล (Tilominlo) และเมื่อทรงขึ้นครองราชย์ จึงทรงสร้างเจดีย์ขึ้นเป็นอนุสรณ์ ณ บริเวณที่พระราชบิดาเอาฉัตรเสี่ยงทาย และเรียกว่า "เจดีย์ที่โลมินโล" จะเห็นได้ว่าพระเจ้าติโลมินโล (Tilominlo) ทรงเป็นกษัตริย์ที่เฉลียวฉลาด มีการเลือกกษัตริย์เพื่อครองราชย์โดยให้ฉัตรโน้มเอียงไปทางพระองค์และทรงสร้างวิหารมหาโพธิ์โดยเลียนแบบจากพุทธคยาประเทศอินเดีย (หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล, 2549)

4. เจดีย์ชเวสิกอง (Shwe zigon Paya)

เจดีย์ชเวสิกอง (Shwe zigon Paya) สร้างในศตวรรษที่ 17 เป็นศิลปะพม่าขนานแท้ เวสิกองแปลว่าทองที่มัดไว้ พงศาวดารฉบับหอแก้วระบุไว้ว่า พระเจ้าอนิรุทธิ์โปรดให้สร้างในปีพ.ศ.1603 ซึ่งสมัยพระองค์สร้างเสร็จเฉพาะฐาน ส่วนระฆังและยอดเสร็จในสมัยพระเจ้าจันสิตธา (*Kyansittha*, ค.ศ. 1084– 1112/13) เจดีย์องค์นี้มีจารึกสมัยพระองค์เขียนไว้ว่า เจดีย์องค์นี้บรรจุอัฐิพระ (กะโหลกส่วนที่นูนขึ้นออกมากลางศีรษะ) (ยุทธนาวการ แสงอร่าม, 2557) จากเมืองศรีเกษตรและพระเกี่ยวแก้วจากลังกา ลักษณะเจดีย์ชเวสิกอง (Shwe zigon Paya) เป็นเจดีย์ทรงระฆังกลุ่มพม่าแท้ในศิลปะพุกามมีรูปแบบเจดีย์ยกเก็จซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น แต่ละชั้นประดับลวดบัวแบบ

พม่า เวลิกอง เป็นเจดีย์นี้เป็นคู่บ้านคูเมืองพุกาม ศาสนสถานอันเป็นที่เคารพนับถือของชาวพม่าและชาวไทย โดยชื่อ “ซเวลิกอง” มีความหมายว่า เจดีย์ทองแห่งชัยชนะ และยังเป็น 1 ใน 5 มหาบุษบาสถานสูงสุดของประเทศพม่าอีกด้วย มีตำนานเล่าว่าพระเจ้าอโนรุทได้อัญเชิญพระสารีริกธาตุมาจากศรีลังกาไว้บนหลังช้างเผือกและตั้งจิตอธิษฐานว่า ให้ช้างเผือกที่มีพระเขี้ยวแก้วจากศรีลังกาอยู่บนหลังออกมาเสี่ยงทาย ถ้าช้างเผือกเดินมาหยุดและคุกเข่าลง ณ ที่ใดก็จะสร้างเจดีย์ไว้ที่นั่น ซึ่งช้างเผือกก็ได้เดินมาหยุดริมฝั่งแม่น้ำอิระวดี พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเจดีย์ซเวลิกอง แต่ทรงสร้างไม่เสร็จพระองค์ก็มาสวรรคตเสียก่อน และมาสร้างเสร็จในสมัยของพระเจ้าจันสิตธา (*Kyansittha*, ค.ศ. 1084– 1112/13) จุดขอพรที่ผู้คนมักจะมานั่งคุกเข่าขอพรเป็นประจำคือ บริเวณลานหน้าบันได มีบ่อเล็ก ๆ ใส่น้ำไว้เพื่อมองลงไปจะเห็นยอดเจดีย์ที่สะท้อนลงมายังผิวน้ำอย่างมหัศจรรย์ ทางเข้าพระเจดีย์มีรูปปั้นขนาดใหญ่ของผู้ปกป้องศาสนสถานแห่งนี้มีลักษณะคล้ายสิงโตขนาดใหญ่ ทางเข้าสู่เจดีย์มี 4 ทาง โดยรอบ บริเวณรอบนอกของเจดีย์มีวิหารและศาลาไม้ตกแต่งตามแบบศิลปะของพม่าที่ระดับพื้นดินมีวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ของพระพุทธรเจ้าไว้ทั้งสี่ทิศของวัด มีชื่อประจำทิศดังนี้ (วรรณิ, 2556) พระกสุสันธพุทธเจ้า อยู่ทางทิศเหนือ พระกัสสปพุทธเจ้า อยู่ทางทิศใต้ พระโกนาคมพุทธเจ้า อยู่ทางทิศตะวันออก พระโคดมพุทธเจ้า อยู่ทางทิศตะวันตก

5. เจดีย์อะโลดอ๊ก” หรือ วัดสมความปรารถนา (*Ahlodawpyae Temple*)

เป็นเจดีย์ที่พระเจ้าจันสิตธา (*Kyansittha*, ค.ศ. 1084– 1112/13) สร้างขึ้น เพราะไม่อย่างทำสงครามอีก พระองค์ทรงตั้งจิตอธิษฐานบอกว่่าก็ขอให้ศัตรูยอมโดยดี เมื่อออกรบปรากฏว่าศัตรูก็ไม่สู้รบยอมวางอาวุธแต่โดยดี พระองค์จึงสร้างเจดีย์นี้เหตุที่ชื่ออะโลดอ๊ก”เพราะว่า พระสงฆ์ที่ดูแลชื่อว่า อะโลดอ๊ก เลยเรียกเจดีย์นี้ว่าเจดีย์อะโลดอ๊ก วิธีขอพรเจดีย์นี้ท่องนะโม 3 จบ ดอกไม้ 9 ดอก ธูป 9 ดอก ทุกอย่างเป็น 9 ว่ากันว่าศักดิ์สิทธิ์มากคนที่มาขอส่วนใหญ่มักจะสมหวัง (บริษัท ควอลิตี้ เอ็กซ์เพรส จำกัด, 2562)

เส้นทางที่ศิลปะพุกามเข้าสู่ล้านนา

ในสมัยพระเจ้าเม็งรายปฐมกษัตริย์แห่งล้านนาปกครองนครโบราณชื่อเวียงกุมกาม (พระครูสุธีสุตสุนทรและคณะ, 2556) มีวัดเก่าแก่ชื่อวัดช้างค้ำหรือวัดกานโถม ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มีประวัติความเป็นมา น่าสนใจที่ศิลปะพุกามเข้าสู่ล้านนา กล่าวคือในปีจุลศักราช 650 (พ.ศ. 1831)มีพระสงฆ์ นามว่ากัสสปเถระพร้อมด้วยศิษย์สงฆ์อีก 5 รูป บำเพ็ญธรรมใต้ต้นมะเดื่อไม่ห่างจาก เวียงกุมกามเท่าใด (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552) พระองค์เลื่อมใสเป็นอย่างมาก จึงตั้งจิต อธิษฐานว่า หากยกทัพไปตีเมืองมอญได้ง่ายดายจะมาสสร้างมหาวิหารให้กัสสปเถระ ปรากฏว่าเมื่อพระองค์ยกทัพไปตีเมืองมอญและกษัตริย์มอญยอมสวามิภักดิ์แต่โดยดี และยกราชธิดาคือพระนางปายโค พร้อมทาสหญิงทาสชายพร้อมช้างม้าอย่างละ 500 มาถวาย พระองค์จึงได้ให้นายช่างชื่อหมื่นด้ามพร้าคตสร้างแต่วิหารให้ แต่ยังไม่มีการ เจดีย์ในเวลาต่อมา พระเจ้าเม็งรายต้องการยกทัพไปตีพุกามและต้องการให้พุกามยอม สวามิภักดิ์แต่โดยดีเหมือนเมืองมอญ จึงตั้งจิตสัทยาธิษฐานอีกว่า ถ้าสำเร็จตามที่ขอจะ กลับมาสสร้างพระเจดีย์ให้ ส่วนเจ้าเมืองพุกามได้ยินกิตติศัพท์กองทัพอันเกรียงไกรของ พระองค์ จึงยินยอมพระอัญเชษฐราชสาสน์พร้อมเครื่องบรรณาการมาถวาย พระ เจ้าเม็งรายทรงยอมรับแต่โดยดีและทรงขอช่างฝีมือชาวพุกามมาสิบเชื้อสายในล้านนา ซึ่งจะมีช่างต่าง ๆ พระเจ้าเม็งรายยกทัพกลับไปก็ให้ช่างเหล่านี้คือ ช่างทองไว้เชียงตุง ช่าง ฮ่องไว้เมืองเชียงแสน ส่วนช่างเหล็ก ช่างหล่อและช่างต่าง ๆ ไว้เวียงกุมกาม ศิลปะ พุกามจึงเข้าสู่ล้านนาแต่นั้นมา (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552)

จะเห็นได้ว่าพระเจ้าเม็งรายมีกลยุทธ์ในการศึกที่เฉลียวฉลาด เพราะสร้าง กองทัพที่เกรียงไกรเข้มข้มขั้วเมืองต่าง ๆ ให้เกรงกลัว จนพระองค์ชนะได้อย่างง่ายดาย คล้ายกับคล้ายพระเจ้าติโลมินโล (Tilominlo, ค.ศ.1121 - 1231) แห่งพุกาม ทรงเป็น กษัตริย์ที่เฉลียวฉลาดมีการเลือกกษัตริย์เพื่อครองราชย์โดยให้ฉัตรโน้มเอียงไปทาง พระองค์ (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2549) จนประสงค้อย่างที่พระองค์ต้องการหรือ แม้แต่สมัยพระเจ้าจันสิตธา (*Kyansittha*, ค.ศ. 1084– 1112/13) ปกครองพุกามและ

เป็นการทำสงคราม จึงตั้งจิตอธิษฐานเข้าศีกยอมแพ้อย่างง่ายดาย เมื่อพระองค์สมประสงค์ได้จึงทรงสร้างเจดีย์อะโลดอ๊ก” หรือ วัดสมความปรารถนา นั้นเอง

เส้นทางศิลปะพุกามเข้าสู่ครลำพูน

ราวพุทธศตวรรษที่ 17 ชาวเมืองหริภุญชัยได้อพยพหนีโรคห่าไปอยู่เมืองสะเทิมและหงสาวดี โดยสื่อสารกันด้วยภาษามอญ หลังจากนั้น 1 ปีชาวเมืองหริภุญชัยก็อพยพกลับมา ซึ่งเป็นไปได้ว่าได้รับเอาศิลปะและวัฒนธรรมกลับมาด้วย (สันติ เล็กสุขุม, 2538) โดยมีหลักฐานว่าติดต่อบัณฑิตวัฒนธรรมทางศาสนา จากเมืองมอญตอนใต้ของพม่าและพุกามพบจารึกที่เมืองหริภุญชัย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมาใช้อักษรมอญ ภาษามอญและงานศิลปกรรมได้รับอิทธิพลจากพุกามเป็นอย่างมาก (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) และตามเอกสารงานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวไว้ว่า อาณาจักรหริภุญชัย (ประมาณ พ.ศ. 1206-1835) ดำเนินงานตามเทววงศ์โบราณได้บันทึกไว้ว่า ฤๅษีวาสุเทพเป็นผู้สร้างเมืองหริภุญชัยขึ้นในปี พ.ศ. 1310 แล้วต่อมาได้อัญเชิญพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์ขอมจากเมืองละโว้ (ลพบุรี) ขึ้นไปครองเมืองหริภุญชัย ในครั้งนั้นพระนางจามเทวี ได้นำพระสงฆ์ นักปราชญ์และช่างศิลปะต่าง ๆ จากละโว้ขึ้นไปด้วยเป็นจำนวนมากคราว همینคน พระนางได้ทำนุบำรุงและก่อสร้างบ้านเมืองทำให้เมืองหริภุญชัย (ลำพูน) นั้นเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองยิ่ง จึงไม่แปลกใจที่ศิลปะพุกามแทรกซึมเข้ามาในสถาปัตยกรรมด้านต่าง ๆ มากมาย ดังนี้

- **กู่ช้าง-กู่ม้า** ในหริภุญชัยเมืองลำพูน พบกู่ช้าง-กู่ม้าหรือเจดีย์ เจดีย์ทรงกลมปางแบบปยู เพราะปยูเป็นชาติแรกที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานในพุกาม กู่ช้าง-กู่ม้าตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน ศิลปะพุกามที่พบที่เจดีย์กู่ช้าง คือมีการก่อแกนกลางเป็นแท่งแล้วก่อเจดีย์เป็นวงกลมล้อมรอบ ถือว่าเป็นเทคนิคการก่อที่พบในศิลปะพุกาม (หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล, สันติ เล็กสุขุม, 2545) ซึ่งน่าจะจะมีมาก่อนสมัยล้านนาพบแบบนี้เพียงองค์เดียว เพราะในระยะหลังไม่พบเจดีย์ลักษณะนี้เลย เจดีย์กู่ช้างอาจจะ

สร้างในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ภายหลังจากที่ชาวเมืองทริภุญชัยอพยพหนีโรคห่าไปอยู่เมืองสุพรรณวดีแล้วกลับมาทริภุญชัย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

- **เจดีย์กู่กุด** เมืองลำพูน สร้างในสมัยพระเจ้าอาทิตยราชสิ่งที่แสดงให้เราเห็นว่ารับศิลปะพุกามคือแนวคิดในการทำเจดีย์ทรงปราสาท ส่วนฐานเจดีย์เป็นบัวคว่ำอย่างเดียวไม่มีฐานบัวหงาย ท้องไม้ทำเป็นช่อง ๆ อาจจะวิวัฒนาการมาจากฐานบัวลัยในสมัยทวารวดี ซึ่งมีรูปแบบเดียวกับฐานบัวที่พบในศิลปะพยูและพุกาม เช่น เจดีย์ปยาจี เมืองศรีเกษตร (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

- **รัตนเจดีย์** อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเจดีย์กู่กุด เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดมีเรือนธาตุในผังแปดเหลี่ยม แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลจากศิลปะพุกามคือ กระจนำซุ้มที่มีขอบสบบงเป็นเส้นสามเหลี่ยมขึ้นมา จีบผาด้านหน้ายกนูนเป็นสามเหลี่ยม ส่วนขอบจิวรตกลางเบื้องล่างเป็นริ้วทับซ้อนกันหลายชั้นมากดูเป็นธรรมชาติเป็นแบบปาละ ที่น่าจะรับอิทธิพลจากพุกาม น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งอาจจะตรงกับจารึกพระเจ้าสวาวิสีทิธิที่ได้บูรณะเจดีย์ที่วัดกู่กุดและรัตนเจดีย์ อาจสร้างขึ้นมาพร้อมกับเจดีย์กู่กุดก็ได้ (จำปา เยื้องเจริญ และคณะ 2522)

จะเห็นได้ว่าเมืองทริภุญชัยหรือจังหวัดลำพูนรับอิทธิพลเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด ที่มีอิทธิพลต่อเจดีย์วิหารมาอย่างชัดเจน (สันติ เล็กสุขุม, 2535) และได้มาปรับใช้นั่นคือ ศิลปะพุกามจะเป็นอาคารทรงปราสาทใหญ่โต เราสามารถเดินเข้าไปภายในอาคารได้มีแกนกลางใหญ่รับน้ำหนักของส่วนยอดอาคารในแต่ละด้านของแกนนิยมประดิษฐานพระพุทธรูป 4 พระองค์ประทับยืนหรือนั่งหันหลังชนกัน ซึ่งหมายถึงอดีตพระพุทธเจ้า 4 พระองค์ที่ตรัสรู้แล้วในภัทรกัปและทริภุญชัยรับเอาอิทธิพลเจดีย์ทรงนี้มา แต่มาปรับขนาดให้เล็กลงมากจนไม่สามารถเดินเข้าไปภายในได้และประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ที่ซุ้มกระจนำด้านข้างของเรือนธาตุแทน (สันติ เล็กสุขุม, 2538) ทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะพุกามคือ มีเรือนธาตุอยู่ในผังสี่เหลี่ยมมีมุขประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ทั้ง 4 ด้าน ตัวซุ้มมีลักษณะพิเศษที่มีชื่อเรียกเฉพาะในศิลปะพม่าเรียกว่า ซุ้มเคล็ก (Clec) และที่น่าจะดัดแปลงมาจากพม่าเช่นกันคือ เจดีย์

วัดเกาะกลาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และเจดีย์เชียงยืน บริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัย (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) เจดีย์วัดเกาะกลาง บ้านหนองคู อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เจดีย์นี้สร้างในสมัยหริภุญชัยตอนปลาย เพราะยังมีระเบียบการสร้างใกล้เคียงพุททามมากคือเจดีย์ทรงห้ายอด มีเรือนธาตุเป็นห้องมีมุขยื่นออกมาทั้ง 4 ด้านแบบอาคารจัตุรมุขและเชื่อว่าชั้นหลังคาแต่ละมุมมีการประดับสตุปปจำลองขนาดเล็ก (สตุปปิกะ) ด้วยส่วนยอดเจดีย์เป็นแบบทรงระฆังแบบไม่มีบัลลังก์ ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงมากกับศิลปะพุททามจากโครงสร้างสามารถเปรียบเทียบได้กับ เจดีย์วิหารในศิลปะพุททาม เช่น วิหารอนันตและวิหารสัพพัญญู จากการศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดของ จริศักดิ์ เดชวงศ์ญา (จิริศักดิ์ เดชวงศ์ญา, 2541) พบว่าเจดีย์ประธานวัดเกาะกลางน่าจะมีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งอาจจะเป็นช่วงเวลาที่ยุคสมัยพุททามในพ.ศ.1833 และนำรูปเจดีย์ดังกล่าวมาล้ามนาน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

- **เจดีย์เชียงยืน** บริเวณวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เจดีย์เชียงยืนมีวิวัฒนาการไปจากเจดีย์วัดเกาะกลางแล้ว เพราะฐานบัวได้รับการบูรณะแล้ว องค์ระฆังมีการประดับบัวดอก มีฐานยกสูงมาก จัตุรมุขที่ยื่นออกมาทั้ง 4 ด้าน หดสั้นกลายเป็นซุ้มจรณะนำประดับเรือนธาตุแทน ซึ่งรูปแบบนี้ได้พัฒนาการมาจากเจดีย์วิหารหรือกู่ป่าในศิลปะพุททาม กลายเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดในศิลปะหริภุญชัยตอนปลายและล้ามนานตอนต้น น่าจะมีอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551) พระพุทธรูปยืนได้แสดงถึงอิทธิพลศิลปะพุททามได้ดีที่สุดคือ การครองจีวรที่มีขอบสง เป็นสันนูนขึ้นมาจากจีวรด้านหน้ายกนูนเป็นสามเหลี่ยม ต่างกับเขมรที่เป็นแผ่นรัดประคดและด้านหน้าเป็นผ้าจีวรหน้านาง และขอบจีวรที่ตกลงเบื้องล่างทำเป็นริ้วพับซ้อนกันหลายชั้นเหมือนธรรมชาติ ได้แก่ พระพุทธรูปยืนในจรณะนำซุ้มประดับเจดีย์กู่กุดและรัตนเจดีย์ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) นอกจากนี้ยังได้รับแนวคิดนี้มาจากการสร้างพระพิมพ์แผงในศิลปะพุททาม โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าอนิรุทธ์ (พ.ศ. 1587 – 1626) พบว่ามีการสร้างพระพิมพ์ดินเผาอดีตพุทธเจ้าจำนวนมาก นิยมการคูนแผ่นทองคำ แผ่นเงิน และโลหะเป็นรูปพระพุทธเจ้าในอิริยาบถต่าง ๆ แพร่กระจายเข้ามายังชุมชน

โบราณที่มีพื้นที่ติดต่อกับเมียนมา ได้แก่ หริภุญชัย และได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยล้านนา

- พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรหรือพระพุทธรูปสี่หิงส์ พบตั้งแต่สมัยหริภุญชัย ที่ใกล้เคียงศิลปะพุกามมาก กล่าวคือเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรพระบาทไขว่กันและเห็นฝ่าพระบาทในระดับเดียวกันชายผ้าที่ตกลงมา พระเพลาเป็นศิลปะปาละและพุกามชัดเจน ชายผ้าที่คลี่แผ่ลงมาด้านหน้าจีบคล้ายพัดมีริ้วตามธรรมชาติ พอถึงสมัยหริภุญชัย ริ้วผ้าเหลือแค่เป็นลายชุดขีดหรือบางองค์ทำแค่เฉพาะแผ่นครึ่งวงกลม เราจะสังเกตเห็นถึงความแตกต่างพระพุทธรูปหริภุญชัยกับล้านนา เมืองเชียงใหม่พระชายผ้าล้านนาไม่ทำครึ่งวงกลมแต่ทำเป็นแยกสองชายแทน แล้วมีการพัฒนาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน (ศันสนีย์ กระจ่างโอมและคณะ, 2561)

เส้นทางศิลปะพุกามเข้าสู่เมืองเชียงใหม่

พระเจ้าเม็งรายสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นในปี พ.ศ. 1839 จากการบันทึกจากเอกสาร โบราณพบว่า เมืองเชียงใหม่ได้รับอิทธิพลในรูปแบบสถาปัตยกรรมแขนงต่างมาจากหริภุญชัยอยู่ก่อนว่าเป็นจุดเริ่มของพัฒนาการทางด้านสังคมวัฒนธรรม ล้านนา ภายหลังที่พระเจ้าเม็งรายได้ยกทัพไปเมืองพุกาม กษัตริย์พุกามยอมสวามิภักดิ์แต่โดยดี พระเจ้าเม็งรายได้ขอช่างต่าง ๆ ประมาณได้ 500 ครั้วเรือกลับมาอยู่ยังเมืองล้านนา อาจจะเป็นได้ศิลปะพุกามเข้ามาเมืองเชียงใหม่นับแต่นั้นมา และในต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24 เชียงใหม่เคยตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า การทำนุบำรุงพุทธศาสนาส่วนใหญ่จึงมาจากผู้ปกครองและพ่อค้าผู้มั่งคั่งชาวพม่า วัตถุประสงค์วัฒนธรรมพม่าเข้ามาปะปน รวมทั้งอิทธิพลศิลปะจากรัตนโกสินทร์ร่วมด้วย (ธีระพงษ์ จาตุมา, 2560)

- เจดีย์วัดอุโมงค์ อารยมณฑล อยู่ในกำแพงเมืองเชียงใหม่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทมีเรือนธาตุที่มีคูหาเข้าไปภายในได้ ซึ่งน่าจะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและส่วนยอดเป็นเจดีย์ เป็นเจดีย์ไม่มีบัลลังก์คล้ายเจดีย์วิหารศิลปะพุกาม แสดงให้เห็นถึงแนวคิดแบบศิลปะพุกามอย่างชัดเจน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557) วัดนี้ตำนานกล่าว

ว่าสร้างสมัยพระเจ้าเม็งราย (พ.ศ.1782-1860) และบုรณะสมัยพระเจ้ากือนา (พ.ศ. 1898 - 1928) รูปแบบเจดีย์เป็นทรงระฆังขนาดใหญ่ชุกฐานบัว 3 ชั้น ฐานบัวแต่ละชั้นประดับลูกแก้ว 2 แนว ส่วนท้องไม้ระหว่างแนวลูกแก้วประดับด้วยช่องแฉกสี่เหลี่ยมอยู่ในผังวงกลมซ้อนกันใกล้เคียงศิลปะพุกาม ซึ่งเจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์ถือเป็นต้นแบบเจดีย์ทรงระฆังในล้านนาสายที่ได้รับอิทธิพลพุกาม เช่น พระธาตุหริภุญชัยและเจดีย์ประธานวัดบุปผาราม (วัดสวนดอก) เช่นกัน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

- **วัดบุปผาราม (วัดสวนดอก)** เมืองเชียงใหม่ ตามประวัติว่าไว้ว่าสร้างขึ้นสมัยพระเจ้ากือนา เจดีย์มีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลศิลปะพุกาม คือเจดีย์วัดสวนดอกมีฐานประทักษิณ และซุ้มทางเข้าสี่ด้านคล้ายเจดีย์เมืองฉะเชิงเทรา (สันติ เล็กสุขุม, 2538) ส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นชุกบัวคว่ำบัวหงาย 3 ชั้น ซึ่งน่าจะพัฒนามาจากวัดอุโมงค์เถรจันทร์ตามหลักฐานเดิมพบว่ามีช้างล้อมด้วยเหมือนที่พบในศิลปะ ลังกาสุโขทัยและพุกาม (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557)

เส้นทางศิลปะพุกามเข้าสู่ครลำปาง

ลำปางเมืองแห่งธมมา ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนล้านนาสมัยพระเจ้าเม็งรายรวบรวมดินแดนล้านนาเข้าด้วยกัน

วัดปงสนุก หรือวัดปงสนุกเหนือ ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง สร้างสมัยเจ้าอนันตยศ เป็นวัดสำคัญคู่กับจังหวัดลำปางนานมาแล้ว (ศิริพร จันทะสุนย์, 2558) และเมื่อปี 2548 มีบันทึกว่าชุมชนปงสนุกร่วมมือกับหลายหน่วยงาน บุรณะซ่อมแซมวิหารพระเจ้าพันองค์ จนได้รับรางวัลอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกจากยูเนสโกในปี 2551 (กนกกร จีนา, 2561) มีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ เช่น เจดีย์วิหารพระนอน วิหารพระเจ้าพันองค์ วิหารโถงทรงจัตุรมุขที่มีรูปแบบงดงาม ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมระหว่างล้านนา ไทย พม่าและจีน ที่เหลือแห่งเดียวของไทย ซึ่งหอคำไ้แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ได้นำไปเป็นแม่แบบในการก่อสร้างในปัจจุบัน ส่วนสถาปัตยกรรมที่รับเอาอิทธิพลศิลปะพุกามเข้ามาคือ วิหารพระเจ้าพันองค์ที่มีลักษณะไม่มีผนังเปิดโล่ง ทรงจัตุรมุข คือ มีมุขและจั่วสี่ทิศ เครื่อง

ยอดเป็นทรงปราสาท ซ้อนชั้นหลังคาลดหล่น 3 ชั้น นับเป็นวิหารโถงทรงจัตุรมุขเพียงแห่งเดียว เท่าที่ยังปรากฏในดินแดนล้านนา ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูป 4 องค์ หันพระปฤษฎางค์เข้าหากัน คติการสร้างพระพุทธรูป 4 พระองค์นี้หันหลังชนกันเช่นนี้ เป็นที่นิยมในศิลปะพุกามของพม่า (ไทยทัศน์, 2560)

เส้นทางศิลปะพุกามสู่เมืองเชียงใหม่

พ.ศ. 1834 พระเจ้าเม็งรายก่อตั้งอาณาจักรล้านนา หลังจากยึดนครทริภุญไชยสำเร็จ ทรงสร้างเวียงกุมกามเป็นราชธานี ต่อมาได้สร้างเมืองเชียงใหม่และตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงแทน ลูกหลานของพระองค์ปกครองเมืองเชียงใหม่หลายยุคสมัย ทำให้ล้านนามีการหลอมรวมวัฒนธรรม จารีตอันดีงาม อีกทั้งได้รับอิทธิพลทางศิลปะของพระพุทธศาสนาแบบมหายานจากละโว้ (สมัยพระนางจามเทวี) และแบบหินยานอย่างพุกาม (สมัยพระเจ้าอโนรุทธมหาราช พ.ศ. 1600) “ทำให้เกิดศิลปะที่งดงาม เช่น เจดีย์ วิหาร พระพุทธรูปและได้พัฒนาเป็นรูปแบบตัวเองเรียกว่า พุทธศิลป์สกุลช่างเชียงใหม่ (สุชัย สิริวิบูล และคณะ, 2562) และพุทธศตวรรษที่ 21-23 ปลายราชวงศ์มังราย พม่าปกครองในประวัติศาสตร์ล้านนา ช่วงนี้ยาวนานถึงสองร้อยกว่าปี จึงทำให้เกิดศิลปะพุทธศิลป์ล้านนามากมายที่รับอิทธิพลมาจากศิลปะพุกาม

ศิลปะเชียงใหม่รุ่นแรกได้รับอิทธิพลมาจากพุกามในพม่า ศิลปวัตถุที่ปรากฏในพุกามส่วนมากเป็นของที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโนรุทธมหาราช ซึ่งทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์สำคัญที่สุดของกษัตริย์พม่า ศิลปวัตถุต่าง ๆ มีขนาดใหญ่โต ทั้งฝีมือก็ประณีตกว่าสมัยก่อน (ธีระพงษ์ จาตุมา, 2560)

พระพุทธรูปสิงห์หนึ่ง พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรเป็นพระพุทธรูปที่สันนิษฐานได้ว่า อาจเป็นศิลปะปาละที่รับอิทธิพลผ่านมาจากศิลปะพุกามของพม่า (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551) ซึ่งต่อมาวิวัฒนาการจนถึงพระพุทธรูปสิงห์ 3 หรือ สิงห์ 4 ในยุคปัจจุบัน พระพุทธรูปเชียงใหม่หนึ่ง มีพุทธลักษณะดังนี้คือ เป็นพระพุทธรูปขัดนั่งสมาธิเพชร พระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลม ทรงแยม พระโอษฐ์ขมวด พระเกศาใหญ่มากเหนืออุษณิษะเป็นตุ่มกลมหรือคล้ายดอกบัวตูม ตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า พระรัศมี

เป็นดอกบัวตูม พระอรุณชายสังฆาภิสันเหนือพระถัน เป็นต้น (พระบุญรอด ปุณฺณมโหม (บุญมีประเสริฐ) และคณะ, 2450)

- **เจดีย์วัดป่าสัก** เมืองเชียงแสน เจดีย์วัดป่าสักคงสร้างขึ้นโดยพญาแสนพู เมื่อเสด็จมาประทับที่เมืองเชียงแสน ภายหลังโปรดให้สร้างเมืองนี้ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1873 องค์เจดีย์มีอิทธิพลศิลปะพม่าแบบพุกาม ผสมผสานกับรูปแบบทริภุญชัย (ธีระพงษ์ จาตุมา, 2560) เป็นทรงปราสาทยอดลักษณะที่เป็นศิลปะพม่าคือส่วนฐานบัวล่างสุดมีเฉพาะบัวคว่ำทำองไม้เจาะเป็นช่อง ๆ ซึ่งการทำช่องแบบนี้มีให้เห็นที่วัดอนันดาหรือวัดอนันท์ (Ananda Temple) พุกาม ส่วนที่แสดงให้เห็นศิลปะพุกามคือ การทำเจดีย์ทรงปราสาทที่มีส่วนเรือนธาตุประดิษฐานพระพุทธรูปในซุ้มจระนำ 4 ด้าน แต่ละชั้นประดับสัตว์หรือลวดลาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรูปแบบหนึ่งของศิลปะพุกาม ซุ้มจระนำของเจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงแสนรูปแบบซุ้มในกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ได้แก่ แบบของซุ้มประกอบจากวงโค้งหลายวง เส้นนูนแนวขนานประดับอยู่ที่กรอบซุ้ม ยอดซุ้มประดับรูปเกี้ยวติมุขหรือหน้ากาล มีฝักเพกาเป็นแนว แบนยาว เรียงแถวอยู่บนกรอบซุ้ม ซึ่งเกี่ยวข้องกับอิทธิพล

จากศิลปะพุกามและมีประจํายามอกรูปลี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนหุ้มพื้นที่ตอนกลางของเสาระหว่างกابบนกับกากลาง โดยมีลายประดับอยู่ด้วยงานประดับทำนองเดียวกันมีอยู่ที่เสาอิงมุมทั้ง 4 ของเรือนธาตุเช่นกัน การประดับเช่นนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกามหน้า 76 ลักษณะที่เจดีย์วัดป่าสักที่เป็นลายทึบเพราะยังเกี่ยวข้องกับงานประดับแบบพุกามอยู่มาก

- **งานประดับเจดีย์วัดป่าสัก** เมืองเชียงแสน มีลายรูปกลีบบัวซึ่งมีลวดลายประดับภายในกลีบ อาจเป็นอิทธิพลจากศิลปะพุกามที่รับจากจีนหรือมาจากจีนโดยตรง เพราะเป็นลายที่นิยมเขียนประดับเครื่องถ้วยจีนและได้พบโดยทั่วไปในภาคเหนือ (ธีระพงษ์ จาตุมา, 2560)

งานประติมากรรมปูนปั้นศิลปะพุกามเจดีย์วัดป่าสัก

ประติมากรรมรูปครุฑ

พบว่าใช้ประดับตามมุมทั้งสี่ของฐานเขียงใต้ฐานปัทมลูกแก้วอกไก่ของเรือนธาตุ รูปครุฑอยู่ในกรอบรูปสามเหลี่ยมทำให้แลเห็นได้ทั้งสามด้าน ครุฑมีลำตัวคล้ายมนุษย์ สวมมงกุฎที่มีกระบังหน้า กรองคอที่ลวดลายประดับค่อนข้างจะลบลื่อนไปแล้ว ลำตัวส่วนด้านล่างมีขนปกคลุมและมีจะงอยปากคล้ายนก ปลายหางเป็นกระหนกที่อาจได้อิทธิพลจากศิลปะพม่าแบบพุกาม สังเกตได้ว่าศิลปกรรมรูปครุฑในศิลปะพม่าแบบพุกาม เป็นรูปครุฑที่มีลักษณะเป็นมนุษย์มากกว่าน

ประติมากรรมรูปคชสีห์

คชสีห์ที่ประดับเจดีย์วัดป่าสัก มีลักษณะ ยกขาหน้าขึ้นทั้งสองข้าง นั่งบนขาหลัง หน้าและขามีลักษณะคล้ายช้างมากกว่าสิงห์ ซึ่งตรงกับศิลปะพุกามที่มีลักษณะเป็นช้างมากกว่าสิงห์ คชสีห์ที่ประดับเจดีย์วัดป่าสัก แต่คชสีห์วัดป่าสักทอดแทรกศิลปะท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปะพุกามมากกว่าลอกเลียนแบบมาโดยตรง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2534)

“พระธาตุสองพี่น้อง” ตั้งอยู่ในเขตเวียงเชียงแสนน้อยหรือเวียงปรีक्षा พระธาตุสองพี่น้องจัดเป็นเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดในศิลปะล้านนา ระยะเวลาที่ใกล้เคียงศิลปะพุกามคือมีฐานบัวลูกแก้วอกไก่ที่ท้องไม้ยังยึดไม่สูงแบบล้านนาระยะหลัง โดยรวมมีความใกล้เคียงกับรูปแบบเจดีย์วิหารในศิลปะพุกามระยะแรกคือมีการประดับลวดลายกบบนกลางและลายประจายามอก (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2551)

จากเมืองพุกามศิลปะพุทธศิลป์ที่ฉายาด้วยแสงรัศมีส่งประกายความงามสู่ล้านนาไทยไม่ว่าจะส่งผ่านเชื่อมต่อในรูปแบบใดก็ยิ่งทรงคุณค่าต่อศรัทธาผู้คน เพียงเราเปิดตาใช้ใจสัมผัส สู่โลกการเรียนรู้ลวดบางสิ่ง เพื่อสร้างเส้นทางบางอย่าง เพื่อความงดงามสถาปัตยกรรมคงไว้

บทสรุป

อาณาจักรพุกามดินแดนแห่งท้องทะเลเจดีย์ เป็นเมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นราชธานีแห่งแรกของประเทศพม่า(เมียนมา) เป็นเมืองที่มีความเจริญในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ความเป็นเมืองที่มี อารยธรรมเป็นของตนเองของพุกาม สิ่งที่สำคัญก็คือ สถาปัตยกรรม เพราะศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญในการการทำหน้าที่ค้ำจุนโครงสร้างทางนามธรรมของสังคมไว้ เมื่ออาณาจักรพุกามได้รับเอาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาสู่อาณาจักรของตนเอง ในสมัยพระเจ้าเม็งรายกษัตริย์แห่งล้านนา ยกทัพไปตีเมืองมอญได้ง่ายดาย เมื่อเจ้าเมืองพุกามได้ยิน กิตติศัพท์กองทัพของพระองค์ กษัตริย์พุกามยอมสวามิภักดิ์และมีการขอช่างฝีมือชาวพุกามมาสืบเชื้อสายในล้านนา ซึ่งช่างต่าง ๆ ที่นำมานั้นพระองค์ให้อยู่ในที่ต่างๆ ดังนี้ ช่างทองไว้เชียงตุง ช่างหล่อไว้เมืองเชียงแสน ช่างเหล็ก ช่างหล่อและช่างต่าง ๆ ไว้เวียงกุมกาม ศิลปะพุกามจึงเข้าสู่ล้านนาและในปลายราชวงศ์มังรายถูกพม่าปกครองยาวนานถึงสองร้อยกว่าปี ทำให้พุทธศิลป์ล้านนามากมายได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะพุกาม แต่นั้นมา

บรรณานุกรม

กนกกร จีนา. (2561). กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชน : กรณีศึกษาโครงการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 9(1), 59-80.

จังหวัดลำปาง. *วัดปงสนุก*. สืบค้นจาก

<http://www.lampang.go.th/travel/web/tp/page/page12.html>

จำปา เยื้องเจริญ และคณะ. (2522) *วิเคราะห์ศิลปะจารึกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ตรีภุชไชย*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. (2541) . เจดีย์วัดเกาะกลาง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน. *เมืองโบราณ*, 25(1), 83-91.

ธีรภาพ โลหิตกุล. (2559). *ลึบคำถาม “ไซ” พุกามประเทศ*. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/715512>

- ธีระพงษ์ จาตุมา. (2560). *ศึกษาวิเคราะห์คติความเชื่อเรื่องป่าหิมพานต์ที่มีอิทธิพลต่องานพุทธศิลป์ล้านนา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไทยทัศน์ (2560). (31) *วิหารโถงทรงจัตุรมุข วัดปงสนุก ลำปาง*. สืบค้นจาก <https://www.voicetv.co.th/read/50128>
- บริษัท คอวลิตี้ เอ็กซ์เพรส จำกัด. “*พุกาม*” เมืองมรดกโลกแห่งใหม่ของพม่า. สืบค้นจาก. <https://www.qualityexpress.co.th/article/details/>
- พระครูสุธีสุตสุนทร และคณะ. (2556). *การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์* (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระนคร ปญญาวิโร (ปริงฤทธิ์) และคณะ. (2560). *การดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนาของชาวไทยวน เมืองเมียวดี ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.
- พระบุญรอด ปคุณธมโม (บุญมีประเสริฐ) และคณะ. (2562). *ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเจดีย์เมืองเชียงแสน*. *วารสารมหาจุฬานาคทรรค*, 6(5), 2444-2458.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). *กาลานุกรม : พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*. กรุงเทพฯ : ผลิตivism.
- พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ). (2557). *พระพุทธศาสนาในประเทศพม่า (เมียนมาร์): ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม*. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 10(2), 1-24.
- ภาณุรังษี เตือนไธสงและวาณี อรรถนสาธิต. *นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต : อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม* (รายงานสืบเนื่องการประชุมสัมมนาวิชาการนำเสนองานวิจัยระดับชาติและนานาชาติเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือครั้งที่ 15).

ยุทธนาวารการ แสงอร่าม. (2557). วิจารณ์หนังสือ “ถอตรหัสพระจอมเกล้า”. *วารสาร
วิจิตรศิลป์*, 5(1), 237-256.

วรรณิ. *เจดีย์ขเวลือกอง พุกาม 1 ใน 5 มหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งพม่าที่ต้องไปสักการะ*.
สืบค้นจาก

<https://www.lovelysmiletour.com/news-detail.php?id=216>

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2557). ศิลปะพม่า. กรุงเทพฯ : มติชน.

_____. (2551). *ศิลปะเมืองเชียงแสน : วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐาน
ทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

_____. *ช่างประดับฐานพระพุทธรูปศิลปะล้านนา สกุลช่างพะเยา. ศิลปวัฒนธรรม*,
12(3), 60-69.

คันสนีย์ กระจ่างโฉมและคณะ. การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา โครงการ
ย่อย 2 (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

ศิริพร จันทะศุณย์. (2558). *วัดปางสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง*. สืบค้นจาก

[http://thai-history-art-tourism.blogspot.com/2015/12/blog-
post_3.html](http://thai-history-art-tourism.blogspot.com/2015/12/blog-post_3.html)

สงวน โชติสุขรัตน์. (2552). *ตำนานเมืองเหนือ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศรี
ปัญญา

สันติ เล็กสุขุม. (2538). *ศิลปะภาคเหนือ : ทรัพยากรชัย-ล้านนา*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สุชัย สิริวิบูล และคณะ. (2562). วิเคราะห์พุทธศิลป์ล้านนากับกระบวนการสร้าง
ความสัมพันธ์ กลุ่มชาติพันธุ์อนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง. *วารสารมหาจุฬานาค
รทรรศน์*, 6(5), 2369-2388.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2535). *เจดีย์;ความเป็นมาและคำศัพท์ที่เรียก
องค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : มติชน.

_____ . (2549). *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000*. กรุงเทพฯ : สาม
ลดา.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า และสันติ เล็กสุขุม. (2545). *เที่ยวดวงเจดีย์ ที่พม่าประเทศ
ทางประวัติศาสตร์ศิลปะและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : มติชน.

หม่องทินอ่อง - Maung Htin Aung. (2013). *ประวัติศาสตร์พม่า: A History of
Burma*. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์, มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.